

Людмила Архипенко (Liudmyla Arkhyupenko)

Харків, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Павло Мельник (Pavlo Melnyk)

Київ, Верховна Рада України

ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ Й НОМЕНКЛАТУРА В СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛЕКСИКИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

Professionalisms and Nomenclature in the Ukrainian Terminology of Information Law

ABSTRACT: The composition of information law's terminological lexicon requires a comprehensive study in view of its diversity. The article attempts a linguistic characterization of professionalisms and nomens as important functional elements of the specific vocabulary of the informational and legal field. The purpose of the article is to clarify the specifics of different types of special lexemes (nomens and professionalisms) in informational and legal discourse in comparison with the main lexical unit of the terminological system – the term, which involves the analysis of established views of linguists and new trends in terminological studies regarding the studied types of special vocabulary, the linguistic interpretation of professionalism and the nomenclature unit of scientific style. It has been established that in the speech of specialists, professionalisms verbalize special knowledge, and act as synonymous professional-conversational doublets, name realities and convey special information. They appear in use, replacing officially recognized terms and adapting themselves to oral collective communication. It was found that professionalisms not codified in dictionaries often penetrate into written speech during the coverage of topical issues by journalistic publications or professionally oriented texts. As part of the terminology of information law, a special group has been identified and classified – nomens, which denote single names, most often their own. It was found that they reveal certain difficulties for codification, since a new nomen is not always accompanied by a characteristic. The presence of professionalisms and nomens in information and legal discourse is quite obvious and is explained by the functional expediency of the names used by specialists in special communication.

KEYWORDS: terminology, professionalism, nomen, discourse, information law

Вступ

Межа XX-XXI століть позначена відчутним посиленням ролі інформації в глобальному індустріальному та цифровому суспільстві, яка активно змінює його, залучаючи до традиційних секторів економіки (промисловість, сільське господарство, сфера послуг) новий – інформаційний. Ці процеси спричиняє стрімке поширення цифрових технологій та впровадження глобальних інформаційно-комп'ютерних та телекомунікаційних мереж, які відкривають принципово нові можливості в розвитку економіки та впливають на появу інформаційних відносин в інформаційній сфері суспільного буття, що потребує створення відповідної нормативно-правової бази. Інформаційне право як новітня галузь юриспруденції перебуває на важливому етапі становлення. Побудова системи ефективного інформаційно-правового законодавства супроводжується також вирішенням проблемних питань функціонування відповідної юридичної термінології, що зумовлено насамперед потребою забезпечення цієї галузі права якісною мовою спеціального призначення, основою на сучасних методологічних засадах, адже для розуміння юридичних текстів необхідні як знання про правовий контекст (де термінологія набуває певного значення) та правову систему (в межах якої функціонуватиме цільовий текст), так і лінгвістичні та культурні знання про мову джерела юридичного терміна. Це покладає на фахівця додаткові завдання лінгвального характеру.

Професійну, спеціальну та спеціалізовану вербальну комунікацію в різних галузях діяльності чи знань сучасна мовознавча наука розглядає як винятково складне, синкретичне за природою та змістом, суперечливе з певних поглядів явище. Суперечливість виявляє себе в змінних процесах поповнення чи втрати певних компонентів у лексичному корпусі, які складають якщо не значну вербальну частину спеціального дискурсу, то, без жодного сумніву, його важливу, професійно орієнтовану частку, яка уможливорює ефективну, безперешкодну, результативну комунікацію.

Обслуговування комунікативних потреб у різних професійних сферах і спеціальна лексика як засіб їхньої вербальної реалізації постійно привертає увагу мовознавців. Сьогодні, у часи всебічної цифровізації суспільства, особливого значення набуває вивчення спеціальних лексичних систем, адже за підрахунками дослідників понад 80 % лексичних новотворів у розвинених мовах припадає саме на професійні сфери, тож ігнорування в мовознавчих дослідженнях спеціальної лексики призведе до неповного, усіченого відображення мовних складників, із обірваними зв'язками між окремими шарами лексики. Власне це й актуалізує проблеми сучасного термінознавства, у колі яких перебуває й питання функціонально-стилістичної стратифікації спеціальної лексики.

На особливу увагу мовознавців у дослідженнях особливостей мови спеціального призначення заслуговує аналіз спільного й відмінного між терміном, номеном та професіоналізмом як у поняттєвому, так і у функційному виявах. Тривалий час у дослідницьких дискусіях науковців здійснюється пошук вирішення цього пи-

тання, проте однозначна думка про місце номенів і професіоналізмів як елементів системи спеціальних лексичних одиниць певної галузі науки поки що відсутня.

Під час вивчення прагматики й семіотики термінолексики, як ми вже зазначали в попередніх дослідженнях, актуальним є підхід до терміна як до одиниці дискурсу¹. В українському інформаційно-правовому дискурсі спеціальна інформація поряд представлена як термінами, так і терміноподібними одиницями – професіоналізмами та номенами. Мета статті – з'ясувати специфіку різнотипних спеціальних лексем (номенів і професіоналізмів) в інформаційно-правовому дискурсі в порівнянні з основною лексичною одиницею термінологічної системи – терміном, що передбачає аналізування усталених поглядів мовознавців і нових тенденцій у термінознавчих студіях щодо досліджуваних типів спеціальної лексики, лінгвістичне тлумачення професіоналізма та номенклатурної одиниці наукового стилю.

Методи дослідження

Мету та відповідні окреслені завдання зrealізовано шляхом використання як загальнонаукових, так і спеціальних методів дослідження, зокрема, описового (загальний аналіз, класифікація й інтерпретація аналізованої термінолексики, уживаної в спеціальних словниках, нормативно-правових документах і публіцистичних текстах); систематизації й узагальнення (виявлення новітніх тенденцій і з'ясування їхнього впливу на становлення терміносистеми правової галузі знань); дефінітивного аналізу (дослідження змістового вираження термінів для з'ясування їхньої приналежності до корпусу досліджуваної лексики). Зазначені методи дослідження уможливили аналіз характерних тенденції становлення та формування терміносистеми інформаційного права.

Професіоналізми в інформаційно-правовому дискурсі

Українські мовознавці Андрій Д'яков, Тарас Кияк, Зоя Куделько вважають професіоналізми рівнозначними відповідниками термінів через те, що вони називають певну реалію, явище, ознаку будь-якої спеціальної сфери, а також зрозумілі для фахівців конкретної галузі науки².

Тетяна Михайлова визначає професіоналізми як

... напівофіційні короткі за вербальним вираженням й спрощені назви, що дублюють терміни, здебільшого мають емоційно-експресивне забарвлення, використовуються у розмовному мовленні й утворені засобами рідної мови,

¹ Л. Архипенко, *Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернет-видання «Економічна правда»)*, «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації» 2020, т. 31 (70), № 2, с. 114.

² А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько, *Основи термінотворення. Семантичні та лінгвістичні аспекти*, Київ 2000, с. 14.

а терміни – унормовані лексичні одиниці, яким не властива конотація, вони функціонують в усному та в писемному спілкуванні фахівців в усіх галузях наукової та виробничої діяльності й можуть утворюватися шляхом запозичення з інших мов. А головною відмінністю є те, що системні зв'язки між професіоналізмами набагато слабші, ніж між термінами³.

Аналізуючи сучасні уявлення науковців про професіоналізми, Євгенія Ковкіна робить висновок, що «... професіоналізми – це спеціальні лексеми в професійному спілкуванні, що використовуються переважно в усному мовленні фахівців окремої виробничої групи, вони є професійно-розмовними синонімами-дублетами усталених термінів певної терміносистеми і не є науковими позначеннями понять»⁴.

На наш погляд, мова спеціального призначення оперує широким спектром спеціальної лексики, яка перебуває як у складі термінології, так і в складі професійної лексики, а будь-яка лексика певної професійної галузі знань, що становить назву спеціальних понять з поясненням для розуміння й відповідає мовним нормам, завжди може бути розцінена як термінологія. Професіоналізми, як і виробнича база та відповідний понятійний апарат, постійно оновлюються, тому порівняно з термінами характеризуються меншою усталеністю назви. Так, наприклад, активна цифровізація адміністративних послуг, прискорення цифрової трансформації України спричинила широке функціонування наступних професіоналізмів: держава у смартфоні, підпис з телефона, онлайн-прописка, електронні трудові книжки, смарт-ID тощо.

Держава у смартфоні – експериментальний проєкт концепції у сфері надання електронних адміністративних послуг, який був аносований 6-м президентом України – Володимиром Зеленським; система онлайн-взаємодії центральних органів виконавчої влади України та інших державних інформаційних систем між собою та з фізичними та юридичними особами, заснована на автоматизації і оптимізації усіх державних функцій⁵.

Спостерігаємо швидке проникнення професіоналізмів у писемне мовлення, зокрема в публікаціях спеціального правового спрямування з висвітленням актуальних питань. Функціонуючи в медійних текстах, професіоналізми називають поняття інформаційного права. Нещодавно у вжиток потрапив професіоналізм

³ Т. Михайлова, *Семантичні відношення в українській науково-технічній термінології. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії)*, Харків 2002, с. 44-45.

⁴ Є. Ковкіна, *Професіоналізми як складники лексики криміналістичної експертизи*, «Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Філологія» 2021, вип. 88, с. 92.

⁵ Вікіпедія, [y:] <https://uk.wikipedia.org/wiki> (12.06.2023).

підпис з телефона, що, як більш зрозумілий, замінює в певних мовленнєвих ситуаціях термін електронний цифровий підпис – «вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується й дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа»⁶. Наприклад,

Єдиний електронний портал державних послуг, підпис з телефона та digital-чиновники – такі ключові позиції озвучив віце-прем'єр-міністр України Михайло Федоров, презентуючи бренд цифрової держави на ІТ-форумі у Запоріжжі⁷.

5 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила в цілому як Закон законопроект «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», який запроваджує декларування місця проживання – повідомлення особою органу реєстрації адреси свого місця проживання в електронній формі за допомогою Єдиного державного веб-порталу електронних послуг з подальшим внесенням такої інформації до реєстру територіальної громади. Усім відомий ще з радянських часів професіоналізм прописки з'явився в новому форматі – онлайн-прописка. Наприклад, «Верховна Рада України ухвалила у першому читанні законопроект № 5463 про *онлайн-прописку* громадян України»⁸.

Цифровізація адміністрування й обліку трудової діяльності громадян уводить в обіг новий професіоналізм електронні трудові книжки:

Уже в цьому році в трудовій сфері відбулися зміни у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обліку трудової діяльності працівника в електронній формі», що набрав чинності 10.06.2021. Тепер облік трудової діяльності можливий у формі електронних трудових книжок⁹.

За виявленими особливостями професіоналізми можемо кваліфікувати як найменування синкретичного типу. По-перше, у таких найменувань наявні ознаки терміна: номінативна функція, семантична точність, перебування в системних

⁶ Закон України “Про електронний цифровий підпис”, [y:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text> (12.06.2023).

⁷ «Держава у смартфоні» і конституційні цифрові права. Що пропонує команда Зеленського, [y:] <https://www.radiosvoboda.org/a/30187139.html> (12.06.2023).

⁸ Парламент готовий впровадити для українців онлайн-прописку, [y:] <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/15/novyna/suspilstvo/> (12.06.2023).

⁹ Електронна трудова книжка: як це працює?, [y:] <https://pravokator.club/news/elektronna-trudova-knyzhka-yak-tse-pratsyuje/> (12.06.2023).

зв'язках з іншими типами термінологічних одиниць, засіб професійного спілкування. По-друге, професіоналізми позбавлені офіційного статусу й конвенційності значення, містять додатковий експресивний, емоційний, оцінний компонент. Слід зауважити, що дослідники визнають межу між термінами та професіоналізмами як нечітку й таку, що може мати свою специфіку в окремих групах спеціальної лексики. Як правило, в інформаційно-правовому дискурсивному просторі мовець не використовує професіоналізми для номінації спеціальних понять. Але ж у професійному спілкуванні людина не може не виявляти емоційності, експресивності, не висловлювати власні оцінки. Саме це й спонукає до вживання професіоналізмів у різних ситуаціях професійного спілкування.

Отже, у мовленні професіоналізми вербалізують спеціальні знання, виступають синонімічними професійно-розмовними дублетами, називають реалії та передають спеціальну інформацію. Вони з'являються у вжитку, замінюючи офіційно визнані терміни й пристосовуючись до усної колективної комунікації.

Номенклатура в інформаційно-правовому дискурсі

Інтенсивність розвитку різних видів людської діяльності спричиняє появу численних матеріалів, інструментів, приладів тощо. Назви переважної кількості таких об'єктів становлять особливу групу термінологіки – номенклатуру. Як відомо, термінологія утворює систему понять певної галузі знань, а номенклатура здійснює функцію маркування окремих об'єктів. У загальному вжитку слово номенклатура з огляду на визначення цього поняття в *Тлумачному словнику української мови* можна вважати синонімічним до слова термінологія: «Сукупність прийнятих для наукового вжитку назв, термінів, що застосовуються в тій чи іншій галузі знання»¹⁰. Співвідношення понять термін і номенклатура досить тривалий час залишається дискусійним, тому в наукових розвідках простежуємо використання слова номенклатура нібито в більш спеціальному значенні, а іноді й у протиставному до термінології.

Уперше розмежування понять термін і номенклатура з'являється в лінгвістичних поглядах англійського філософа та історика науки Уілліама Уевелла (W. Whewell), відомого дослідника в галузі методології та історії природничих наук, який неодноразово торкався проблем мови науки, зокрема термінології. У трактаті *Філософія індуктивних наук, заснована на їхній історії* до номенклатури хімічних та біологічних наук У. Уевелл включає назви сучасної йому системи рослинного та тваринного світу. Автор наголошує: «Номенклатура класифікаційної науки – це зібрання імен видів, родів та інших підрозділів»¹¹, а термінологія – це «... мова для опису об'єктів, номенклатура – зібрання імен самих об'єктів»¹².

¹⁰ *Словник української мови: в 11 тт.*, том 5, Київ 1974, с. 441.

¹¹ W. Whewell, *The Philosophy of the Inductive Sciences, Founded upon their History*, London 1967, vol. 2, p. 462.

¹² Там само, р. 535.

В українському термінознавстві задум виокремити такий спеціальний лексичний тип у мові як номен здійснив дійсний член Наукового товариства ім. Шевченка у Львові й перший голова його математично-природничо-медичної секції, основоположник української наукової термінології з природознавства Іван Верхатський у науковій праці *Початки до уложення номенклатури й термінології природописної, народної* (1864-1879), де заклав основи науково-природничої термінології¹³.

Українське термінознавство другої половини ХХ століття збагатилося науковими працями Олексія Пінчука, Алли Крижанівської, Наталії Овчаренко, Анатолія Письмиченка, Ніни Родзевич, Нелі Нікуліної, які дискутували щодо основних понять термінознавства. Зокрема Н. Родзевич не вбачала необхідності чіткого розмежування між термінологією та номенклатурою, адже аналіз словникових статей доводять, що галузі наук, у яких переважно використовують назву номенклатура (фармацевтика, ботаніка), майже відсутні найменування, які не пов'язані в минулому з конкретними поняттями, а тому не можна говорити лише про їхню номінативну функцію¹⁴. А. Крижанівська вбачала спільність загальнолітературних слів, термінів і номенів на рівні родо-видових змістових відношень¹⁵. О. Пінчук зауважувала про ігнорування відмінностей між термінами й номенклатурними назвами, яке тягне за собою не лише теоретичні непорозуміння, а й методологічну нечіткість через різницю у можливостях та потребах стандартизації термінів і номенклатурних назв¹⁶. А. Письмиченко акцентує на можливості номена при мінімальній формі вміщувати якомога більший обсяг значення¹⁷.

У сучасних роботах вітчизняних мовознавців так само простежуємо неабиякий інтерес до цієї дискусійної проблеми. Так не оминули увагою номен і номенклатуру українські мовознавці-термінологи Тарас Кияк і Ольга Каменська, які вважають номен довільним «ярликом» предмета, конвенційно «прикріпленим» представниками відповідної галузі, що не претендує на розкриття або хоча б часткове відображення в його формі лексичного значення, а установлення норм в сфері номенклатури насамперед належить фахівцям науки й техніки, а уже потім мовознавц¹⁸. Зокрема, Т. Кияк робить припущення про приналежність номенклатури до напівтермінів або професіоналізмів, заодно під-

¹³ І. Верхатський, *Початки до уложення номенклатури и терминологии природописной, народной и записка о волоськом навуку*, вип. I-V, Львів 1864-1872.

¹⁴ Н. Родзевич, *Поняття термін, термінологія, номенклатура в працях радянських і зарубіжних учених*, «Лексикографічний бюлетень» 1963, вип. 9, с. 128.

¹⁵ А. Крижанівська, *Як відрізнити термін від нетерміна*, «Культура слова» 1984, вип. 27, с. 63.

¹⁶ О. Пінчук, *Методологічні основи стандартизації термінологіки*, [у:] *Науково-технічний прогрес і мова*, Київ 1978, с. 24.

¹⁷ А. Письмиченко, *Номен і номенклатура (на матеріалі терміносистеми будівельної індустрії)*, «Культура слова» 1983, вип. 25, с. 14.

¹⁸ Т. Кияк, О. Каменська, *Семантичні аспекти нормалізації термінологічних одиниць*, «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка» 2008, № 38, с. 78.

кресляючи, що, на противагу номенклатурним одиницям, професіоналізми переважно мають тлумачення¹⁹. Софія Руденко вважає, що номени як найбільш змінювана штучна частина лексики, перебуваючи поза системою позначуваних ними предметів, можуть потрапляти до загальноновживаної лексики, одночасно залишаючись предметними назвами, а поняттєвість терміна, залежно від специфіки мови спеціального призначення, поза системою може повністю втрачатись²⁰. Досліджуючи номени в галузевій термінологічній лексиці туризму, Лілія Півньова зазначає, що «... номенклатура – це специфічна система спеціальної лексики, використовувана для позначення реальних об'єктів, і межує з конкретними галузевими термінами, а не протистоїть їм»²¹. Систематизуючи дискусійні погляди науковців на дихтомію терміна й номена в різні часові проміжки з метою впорядкування банку одиниць галузевих номенклатур та сприяння створенню критеріїв для уніфікації наявних уже номенів і контролю процесу формування нових. Нікуліна вважає, що «... номени є не тільки другим за значущістю різновидом спеціальної лексичної одиниці термінологічної системи, а й суттєвою складовою наукового стилю української мови, знецінення й збіднення якого неприпустиме, бо відповідно призводить до девальвації самої наукової чи технічної галузі»²². Так само вона вказує на існуванні багатьох невирішених теоретичних питань щодо номена, основною причиною яких, на думку дослідниці, «... є загальна увага саме до номенклатури як системи номенів, а не до теорії номена»²³. Зауважимо, що думка Н. Нікуліної є абсолютно слушною, адже в наукових роботах спостерігаємо синонімічну перенасиченість на позначення самого терміна *номен*, що засвідчує відсутність єдиної назви. У спеціальній літературі трапляються такі назви на позначення цієї термінологічної одиниці: номен; номенклатура; номенклатурна одиниця; номенклатурний термін; номенклатурна назва; номенклатурний знак; номенклатурне найменування; ідентифікатор; номенклатурне позначення; номенклатурне слово; термін-назва; термінологізоване номенклатурне найменування; напівтермін; номенклатурне утворення; номенклатурна номінація; аббревіатура-номен; номенклатурна аббревіатура; номенклатурно-термінологічна

¹⁹ Т. Кияк, *Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів*, «Вісник Національного університету „Львівська політехніка“. Серія: Проблеми української термінології» 2008, № 620, с. 3-5.

²⁰ С. Руденко, *Теоретичне обґрунтування необхідності введення в науковий обіг терміна «номенклатурно-термінологічне сполучення»*, «Лінгвістичні дослідження» 2004, вип. 13, с. 39.

²¹ Л. Півньова, *Лексика туризму в українській мові: формування та функціонування. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії)*, Київ 2017, с. 60.

²² Н. Нікуліна, *Дискусії щодо терміна «номен» в українському та зарубіжному мовознавстві*, «Вісник Національного університету „Львівська політехніка“. Серія: Проблеми української термінології» 2010, № 676, с. 57.

²³ Там само, с. 58.

словосполука; ініціально-цифровий еквівалентний термін; номенклатурна лексема.

Підтримуючи міркування Н. Нікуліної²⁴ щодо визначення єдиної назви, вважаємо цілком логічним наступне назовництво: якщо термін – це термінологія, то номен – це номенклатура.

Зазвичай номени позначають одиничні назви, частіше за все – це власні назви. Інформаційно-правовий дискурсивний простір у своєму функціоналі за нашими спостереженнями містить численну кількість таких найменувань, яку можна класифікувати за наступними типами:

- назви органів влади, організацій, установ, їхніх підрозділів:

Міністерство цифрової трансформації України; Міністерство культури й інформаційної політики; Державне агентство з питань електронного урядування України; Комітет цифрової трансформації України; центр надання адміністративних послуг; Державне підприємство «Національні інформаційні системи»; Державне підприємство «Інформаційні судові системи»; Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Національна рада з питань телебачення і радіомовлення; Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України; Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації; Український інститут науково-технічної експертизи та інформації;

- назви інформаційних систем:

Національна електронна науково-інформаційна система (URIS); інформаційно-телекомунікаційна система відеоконтролю Державної фіскальної служби України; Інтегрована інформаційно-пошукова система МВС України; автоматизована система «Діловодство господарського суду»; інформаційно-пошукова система «Ліга: Закон»; Єдина автоматизована інформаційна система Держмитслужби;

- назви реєстрів:

Єдиний державний реєстр підприємств і організацій; Єдиний державний реєстр судових рішень; Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів; Реєстр спеціальних бланків документів інформаційної системи Міністерства юстиції України; Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів; Єдиний реєстр нотаріусів України; Державний реєстр обтяжень рухомого майна; Єдиний реєстр громадських формувань; Єдиний реєстр підприємств, щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство; Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Державний реєстр друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності; Єдиний реєстр громадських формувань; Державний реєстр речових прав на нерухоме майно; Державний реєстр баз персональних даних;

²⁴ Там само, с. 56.

— назви інформаційних фондів:

Національний автоматизований інформаційний фонд стандартів; Національний інформаційний фонд України; Національний архівний фонд; Український мовно-інформаційний фонд НАН України; Національний фонд архівних документів; Національний фонд нормативних документів; Фонд депонованих наукових робіт; Фонд книжкових пам'яток; Фонд користування архівними документами;

— назви законів, постанов, указів, рішень:

ЗУ «Про інформацію»; ЗУ «Про доступ до публічної інформації»; ЗУ «Про телебачення і радіомовлення»; ЗУ «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні»; ЗУ «Про Національну програму інформатизації»; ЗУ «Про науково-технічну інформацію»; ЗУ «Про телекомунікації»; ЗУ «Про інформаційні агентства»; ЗУ «Про бібліотеки і бібліотечну справу»; ЗУ «Про Національний архівний фонд і архівні установи»; ЗУ «Про захист персональних даних»; ЗУ «Про державну таємницю»; ЗУ «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»; УПУ (Указ Президента України) Про Перелік посадових осіб, на яких покладається виконання функцій державного експерта з питань таємниці; Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні; Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності; ПВРУ (Постанова Верховної Ради України) Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні; ПВРУ Про Регламент Верховної Ради України; ПКМУ (Постанова Кабінету Міністрів України) Деякі питання організації діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації; ПКМ Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави; ПКМ Про затвердження Порядку підключення до глобальних мереж передачі даних; РКМУ (Рішення Кабінету Міністрів України) Про затвердження Концепції формування системи національних електронних інформаційних ресурсів; РКМУ Про створення спеціальної мережі стільникового зв'язку Національної системи конфіденційного зв'язку;

— міжнародно-правові акти:

Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля; Конвенція про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру; Угода між Урядом України та Урядом Французької Республіки про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів від 7 грудня 1999 року; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про взаємний захист таємної інформації від 29 травня 1998 р.; Хартія глобального інформаційного суспільства; Конвенція про захист прав і основних свобод людини.

Повне сприйняття номена й правильне його розуміння потребують обізнаності з поняттям, яке він позначає. Стрімкий розвиток цифрових технологій невинно продукує нові популярні й зручні у використанні широкими масами громадян

інформаційні продукти, які потребують номінування. Так нещодавно в лексиконі українців з'явився ще один, уже всім відомий, номен «Дія», який активно функціонує в лексичі загальноживаного характеру. У рамках експериментального проєкту концепції у сфері надання електронних адміністративних послуг «Держава в смартфоні», анонсованого Президентом України Володимиром Зеленським, в Україні вперше в світовій практиці було зrealізовано мобільний застосунок «Дія» – український е-сервіс державних послуг, розроблюваний Міністерством цифрової трансформації України. Офіційна робота мобільного застосунку «Дія» розпочалася 6 лютого 2020 року. На офіційному сайті застосунку зазначено:

Ми створюємо цифрову державу, в центрі якої людина. Прозору і зрозумілу державу для людей. Починаємо зміни: менше черг, більше життя. Дія – це взаємодія «Держава і я». Дія – це застосунок в якому усі потрібні документи в одному місці, у вашому смартфоні. Дія – це один портал, де можна отримати всі послуги он-лайн: швидко, зручно та людяно»²⁵.

Як бачимо, номен «Дія» утворено шляхом абревіації. Спостерігаємо й неусталеність у написанні лексеми: з лапками та без них. Наприклад,

Цифрові паспорти вже зовсім скоро зможуть використовувати всі українці. Електронні версії ID-картки та закордонного паспорта будуть доступні у мобільному застосунку «Дія»²⁶;

або:

«Щоб прискорити цифровізацію країни, починаємо входити в режим paperless. Це та обіцянка, яку рік тому дав всім українцям Президент Володимир Зеленський. Упродовж цього часу команда Мінцифри дуже багато працювала над реалізацією його завдання. Цифрові документи в *Дії* – це перший великий крок і справжній прорив світового рівня. Це зручно, а головне – безпечно», – розповів Віцепрем'єр-міністр, Міністр цифрової трансформації України Михайло Федоров²⁷.

Таким чином, вищевикладений матеріал засвідчує наявність номенів у складі термінолексичі інформаційного права. Проте вони можуть виявляти певні труднощі кодифікації, оскільки не завжди новий номен супроводжується характеристикою.

²⁵ URL: <https://diia.gov.ua/faq/8> (14.06.2023).

²⁶ URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/elektronni-pasporti-u-diyi-uryad-shvaliv-postanovu> (14.06.2023).

²⁷ URL: <https://diia.gov.ua/news/pershij-etap-rezhimu-bez-paperiv-z-23-serpnya-pochav-diyati-zakon-pro-cifrovi-pasporti-v-diyi> (14.06.2023).

Висновки

Термінологічна лексика інформаційного права як новітньої галузі юридичної науки на початку ХХІ століття перебуває в стані стрімкого формування. Студіювання та систематизація цих спеціальних мовних одиниць уможлиблює виявлення їхньої специфіки у загальному лексичному складі мови, спостереження за динамікою розвитку та уточнення значення, дослідження сфери функціонування, прогнозування творення й мобільності.

Здійснений аналіз спеціальної лексики інформаційного права засвідчує наявність у її складі як термінів, так і професіоналізмів та номенклатурних позначень (номенів), які вербалізують спеціальні знання. Критерії розмежування термінів, професіоналізмів та номенклатурних знаків указують на доволі нестійкі межі між цими термінолексемами, що, на наш погляд, є наслідком стрімкого розвитку термінології нового напрямку в юриспруденції. Наявність професіоналізмів і номенів в інформаційно-правовому дискурсі є цілком очевидною й може пояснюватися функційною доцільністю назв, використовуваних фахівцями в спеціальній комунікації. Потреба в дослідженні професіоналізмів і номенів як важливого різновиду спеціальних лексичних одиниць термінологічної системи залишається актуальною й передбачає подальше комплексне та глибоке наукове опрацювання для отримання відповідей на всі суперечливі питання щодо професіоналізмів і номенів як невід'ємної складової термінолексики правової галузі знань.

References

- Arkhyenko L., *Terminologichna leksyka v ekonomichnomu dyskursi (na materialy internet-vydannya «Economichna pravda»)*, «Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V.I. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Sotsial'ni komunikatsiyi» 2020, т. 31 (70) № 2.
- “Derzhava u smartfoni” i konstytutsiyni tsyfrovi prava. Shcho proponuye komanda Zelens'koho, “Radio Svoboda”, [u:] <https://www.radiosvoboda.org/a/30187139.html>.
- D'yakov A., Kyyak T., Kudel'ko Z., *Osnovy terminotvorenniya. Semantychni ta linhvistychni aspekty*, Kyiv 2000.
- Elektronna trudova knyzhka: yak tse pratsyuye?* «Rravokator», 13 serpnia 2021, <https://pravokator.club/news/elektronna-trudova-knyzhka-yak-tse-pratsyuye/>.
- Kovkina YE., *Profesionalizmy yak skladnyky leksyky kriminalistychnoyi ekspertyzy*, «Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya “Filolohiya”» 2021, vyp. 88.
- Kryzhanivs'ka A., *Yak vidriznyty termin vid netermina*, «Kul'tura slova» 1984, vyp. 27.
- Kyyak T., *Vuz'kopaluzevi terminy yak osnova formuvannya ta kvazireferuvannya fakhovykh tekstiv*, «Visnyk Natsional'noho universytetu “L'vivs'ka politehnika”. Seriya “Problemy ukraïns'koyi terminolohiyi”» 2008, № 620.
- Kyyak T., Kamens'ka O., *Semantychni aspekty normalizatsiyi terminologichnykh odynyts'*, «Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka» 2008, № 38.
- Mykhaylova T., *Semantychni vidnoshennya v ukraïns'kii naukovu-tekhnichnii terminolohiyi*. Dysertatsiya na zdobuttia naukovoho stupenya kandydata filolohichnykh nauk (doktora filosofiyi), Kharkiv 2002.

- Nikulina N., *Dyskusiyi shchodo termina «nomen» v ukrayins'komu ta zarubizhnomu movoznavstvi*, «Visnyk Natsional'noho universytetu "L'vivs'ka politekhnika". Seriya "Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi"» 2010, № 676.
- Parlament hotovyy vprovadyty dlya ukrayintsiv onlayn-propysku, «Slovo i dilo», 15 lypnya 2021, <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/15/novyna/suspilstvo/>.
- Partridge E., *Slang Today and Yesterday*, London 1979.
- Petrova T., *Melioration terminology in ukrainian scientific picture of the world*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2019, nr X/2.
- Pinchuk O., *Metodolohichni osnovy standartyzatsiyi terminoleksyky*, «Naukovo-tekhnichnyy prohres i mova» 1978.
- Pivn'ova L., *Leksyka turyzmu v ukrayins'kii movi: formuvannya ta funktsionuvannya*. Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata filolohichnykh nauk (doktora filosofiyi), Kyiv 2017.
- Pys'mychenko A., *Nomen i nomenklatura (na materialy terminosystemy budivel'noyi industriyi)*, «Kul'tura slova» 1983, vyp. 25.
- Rodzevych N., *Ponyattya termin, terminolohiya, nomenklatura v pratsyakh radyans'kykh i zarubizhnykh uchenykh*, «Leksykohrafichnyy byuleten'» 1963, vyp. 9.
- Rudenko S., *Teoretychne obgruntuvannya neobkhidnosti vvedennya v naukovyy obih termina «nomenklaturno-terminolohichne spoluchennya»*, «Linhvistychni doslidzhennya» 2004, vyp. 13.
- Slovyk ukrayins'koyi movy*: v 11 tomakh, 1974, t. 5.
- Verkhrats'kyi I., *Pochatky do ulozhennya nomenklyatury y termynolohiyi pryrodopysnoi, narodnei y zamitka o volos'kim-pavuku*, L'viv 1864-1872, vyp I-V.
- Vikipediya*, <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
- Whewell W., *The Philosophy of the Inductive Sciences, Founded upon their History*, London 1967, vol. 2.
- Zakon Ukrainy "Pro elektronnyy tsyfrovyy pidpys"*, [u:] <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/852-15#Text>.

ПРО АВТОРІВ

Людмила Архипенко (Liudmyla Arkhyenko) – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics). **Основні публікації:** *Англomовна лексика в сучасних українських медійних текстах (функціональний аспект)*, «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика» 2022, т. 33 (72), № 6, ч. 1, с. 7-12; *Особливості функціонування запозиченої лексики як джерела найменування в сучасних публіцистичних текстах*, «Закарпатські філологічні студії» 2022, вип. 26, т. 1, с. 9-15; *Термінологічна лексика в економічному дискурсі (на матеріалі інтернет-видання «Економічна правда»)*, «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації» 2020, т. 31 (70) № 2, с. 112-120; *Засоби професійної комунікації та спеціальні найменування в наукових традиціях*, «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія» 2020, вип. 46, т. 1, с. 18-23; *Мовна експресія в українських ЗМІ (на матеріалі економічної публіцистики)*, «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія» 2018, вип. 32, т. 3, с. 7-10.

ORCID: 0000-0002-9846-9493

Email: liudm.arkh@gmail.com

Павло Мельник (Pavlo Melnyk) – магістр філології, народний депутат України, голова підкомітету з питань координації програм технічної допомоги Європейського Союзу та співпраці з Євратомом Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України з Європейським Союзом (Parliament of Ukraine), м. Київ, Україна. **Основні публікації:** *Особливості виявів гіперо-гіпонімічних відношень в термінології інформаційного права*, «Закарпатські філологічні студії» 2023, вип. 27, т. 3, с. 118-123; *Особливості системної організації термінологій проміжного типу правових галузей знань (на матеріалі термінолексики інформаційного права)*, [in:] *Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts. Scientific monograph*, Riga 2023, p. 44-57; *Аналітичні конструкції (квазітерміни й передтерміни) в терміносистемі українського інформаційного права*, «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика» 2021, т. 32 (71) № 6, ч. 2, с. 35-40; *Синонімічні відношення термінолексики інформаційного права*, «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія» 2022, № 55, с. 61-66; *Термін як одиниця мови спеціального призначення в лінгвістичних дослідженнях*, [w:] *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges*, Czestochowa 2021, vol. 2, p. 56-61.

ORCID: 0009-0009-0801-3942

Email: melnyk@rada.gov.ua